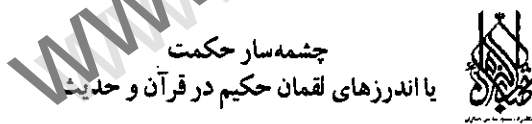

سرشناسه	صمدی یزدی، علی اکبر.
عنوان و نام پدیدآور	چشمه‌سار حکمت، یا اندرزهای لقمان حکیم در قرآن و حدیث / مؤلف علی اکبر صمدی یزدی؛ ویراستار رضا دیلمی.
مشخصات نشر	قم: مسجد مقدس جمکران، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۲۹۴ ص؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۹۷۳-۳۴۳-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص [۲۸۹] - ۲۹۴؛ همچنین به صورت زیرنویس
عنوان دیگر	اندرزهای لقمان حکیم در قرآن و حدیث
موضوع	لقمان
موضوع	تأسیس شعبه - قرن ۱۴
موضوع	تفسیر قرآن
موضوع	اندروازه‌ها
رده‌بندی کنگره	BP ۸۸/۲۰۱۰۸۵۰۰۱۱
رده‌بندی دیویی	۲۹۷/۱۵۶
شماره کتابشناسی ملی	۲۷۶۷۹۹۴

چشمه‌سار حکمت یا اندرزهای لقمان حکیم در قرآن و حدیث

- ◀ مؤلف: علی اکبر صمدی یزدی
- ◀ ویراستار: رضا دیلمی
- ◀ حروف‌نگار و صفحه‌آرا: امیر سعید سعیدی
- ◀ امور چاپ: اصغر بخشایش
- ◀ ناشر: انتشارات مسجد مقدس جمکران
- ◀ چاپخانه و شمارگان: وفا / ۲۰۰۰ جلد
- ◀ نوبت و تاریخ چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۱
- ◀ قیمت: ۴۰۰۰ تومان
- ◀ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۷۳-۳۴۳-۲
- ◀ مرکز پخش: انتشارات مسجد مقدس جمکران
- ◀ تلفن و نمابر: ۰۷۵۱-۷۲۵۳۳۴۰، ۷۲۵۳۷۰۰
- ◀ قم - صندوق پستی: ۶۱۷

چشمهٔ ارجمت

یا اندرزهای تمام جسم در قرآن و حدیث

علی اکبر صمدی یزدی

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۱۵
ابزار مصونیت از دل‌مردگی.....	۱۶
۱- عقل.....	۱۶
عقل، عامل بندگی خدا.....	۱۷
کاربرد عقل.....	۱۷
۲- پیروی از انبیا و اولیا.....	۱۸
رسالت انبیا.....	۱۹
۳- تفکر و اندیشه.....	۱۹
گناه نتیجه عدم تفکر.....	۲۰
بی‌فکری، عامل جرم و جنایت.....	۲۰
۴- مطالعه و سیر در تاریخ.....	۲۱
سرنوشت و پایان کار خانم تاج‌الملوک.....	۲۳
۵- حکمت و موعظه.....	۲۴
نکاتی پیرامون کتاب.....	۲۶
حکمت چیست؟.....	۲۹
حکیم کیست؟.....	۳۱
جلوه حکمت خداوند در قرآن کریم.....	۳۲
نمونه‌ای از حکمت قرآنی.....	۳۳
حکمت عدل الهی.....	۳۴

۳۵	انسان و حکمت
۳۵	برخورداران از حکمت
۳۷	معلمان حکمت
۳۸	نمونه‌ای از سخنان حکیمانه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۴۰	امامان و مسئله حکمت
۴۳	نمونه‌ای از کلام حکیمانه امیرالمؤمنین علیه السلام
۴۵	فضیلت‌های حکیمانه امیرالمؤمنین علیه السلام
۴۷	زمینه‌های دریافت حکمت
۴۸	۱- ایمان خالص
۵۰	۲- زهد و بی‌رغبتی نسبت به دنیا
۵۱	۳- اخلاص در عمل
۵۲	۴- پرهیز از پرحرفی
۵۲	۵- تواضع و فروتنی
۵۲	۶- پرهیز از حرام‌خواری
۵۶	داستان زیبا در روزی حلال
۵۹	حاج شیخ عباس قمی و یک وعده غذای حرام
۶۲	۷- اجتناب از پرخوری
۶۵	۸- روزه‌داری
۶۶	۹- ترک شهوات
۶۷	گفت و گوی یوسف و زلیخا
۷۱	۱۰- تفکر
۷۴	لقمان حکیم و حکمت

۷۴	لقمان کیست؟
۷۶	آیا لقمان حکیم پیامبر بود؟
۷۷	چرا به لقمان حکمت آموختند؟
۷۹	از خود لقمان بشنویم
۸۰	لقمان کی و چگونه حکمت را دریافت نمود؟

کلمات حکیمانه لقمان در قرآن کریم

۸۶	حکمت، نعمت بی بدیل الهی
۸۸	نخستین حکمت لقمان
۸۹	نمونه‌هایی از اثرات موعظه
۸۹	۱. حاج شیخ عباس قمی و موعظه
۹۰	۲. جهان‌گیر قشقایی و موعظه
۹۲	ضرورت موعظه برای افراد خانواده
۹۵	۱- سفارش به توحید و نهی از شرک به خدا
۹۵	اولین اندرز لقمان به فرزند
۹۵	مصادیق شرک
۹۶	قرآن کریم و برخورد با مشرکین
۹۸	چرا غیر خدا؟
۱۰۲	پاسخ به یک شبهه
۱۰۷	۲- حساب دقیق روز جزا
۱۰۸	نکته‌ها
۱۰۸	علم الهی در آئینه وحی

- ۱۱۱ دامنه علم الهی
- ۱۱۳ حسابرسی دقیق قیامت
- ۱۱۶ گناه را نباید کوچک شمرد
- ۱۱۸ بشارت
- ۱۲۱ ۳- نماز، امر به معروف، نهی از منکر، صبر بر مصائب
- ۱۲۲ □ نماز در آینه روایات
- ۱۲۷ اهمیت نماز
- ۱۲۸ □ امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۲۸ جایگاه امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۳۰ امام حسین علیه السلام و امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۳۰ □ شکیبایی در برابر مشکلات
- ۱۳۴ ۴- تکبر و غرور ممنوع
- ۱۳۵ مشی و مرام متکبران
- ۱۳۷ تکبر در روایات
- ۱۳۸ ریشه کبر و غرور
- ۱۳۹ اولیا خدا و مسئله تواضع
- ۱۴۰ امام خمینی؛ و تواضع
- ۱۴۱ ۵- اعتدال و میانه روی
- ۱۴۲ اسلام و مسئله اعتدال
- ۱۴۳ اعتدال در نماز
- ۱۴۴ اعتدال در دوستی ها و دشمنی ها

سخنان حکیمانه لقمان در روایات

- ۱- در چه مجالسی شرکت کنیم؟ ۱۴۹
- معیار شرکت در جلسات و محافل چیست؟ ۱۵۰
- مجالس در آینه قرآن و حدیث ۱۵۱
- شرکت در این مجالس ممنوع ۱۵۱
۱. جلسه توهین به مقدسات اسلامی ۱۵۱
۲. جلسه توهین به ولایت ۱۵۱
۳. جلسه گناه و معصیت ۱۵۱
- امام صادق علیه السلام ترک جلسه گناه ۱۵۵
۴. جلسه لهو و لعب ۱۵۶
- در چه جلساتی شرکت کنیم ۱۵۶
- الف) مجالس ذکر ۱۵۶
- ب) جلسات مؤمنین ۱۵۹
- ج) جلسات اهل بیت: ۱۶۰
- د) جلسات علمی ۱۶۳
- حضور در جلسه عالم یا تشیع جنازه ۱۶۴
- ۲- هم نشینی با علماء و دانشمندان ۱۶۶
- افراد شایسته برای همنشینی ۱۶۷
- الف) پرهیزکاران ۱۶۸
- ب) علماء و دانشمندان ۱۷۰
- ج) فقراء و تهیدستان ۱۷۳
- ۳- بیم و امید از خداوند ۱۷۷

- ۱۷۸ ترس و امید
- ۱۷۹ توازن بیم و امید
- ۱۸۰ خوف بیش از حد
- ۱۸۲ تعادل در طرح خوف و رجاء در آیات قرآن کریم
- ۱۸۵ بیم نشانهٔ بندگان خوب خدا
- ۱۸۶ رسول خدا و مسئله خوف
- ۱۸۶ خوف ثمرهٔ معرفت
- ۱۸۷ امیدیه رامت خداوند
- ۱۸۸ سوء ظن ب خدا ممنوع
- ۱۸۹ نتیجه
- ۱۹۱ ۴- تلخی فقر و راه نجات از آن
- ۱۹۲ فقر و غنا در روایات
- ۱۹۲ روایات و مذمت فقر
- ۱۹۴ روایات و توصیف توانگری
- ۱۹۵ روایاتی که ثروت را مذمت می کند
- ۱۹۶ آیا این روایات با هم ضدیت دارد؟
- ۱۹۷ توصیه لقمان
- ۱۹۸ اصحاب صفه الگوی فقیران
- ۲۰۰ ذلت ممنوع
- ۲۰۱ داستانی زیبا
- ۲۰۳ ۵- پرهیز از هر نوع طمع کاری
- ۲۰۳ طمع چیست؟

.....	عامل موفقیت پیامبران	۲۰۶
.....	داستان حضرت سلیمان علیه السلام و ملکه سبا	۲۰۷
.....	طمع در روایات	۲۰۹
.....	داستانی زیبا	۲۱۲
.....	۶- استفاده از سرمایه زودگذر عمر	۲۱۴
.....	بزرگ‌ترین سرمایه	۲۱۴
.....	سرعت سیر عمر	۲۱۵
.....	حسب افراد	۲۱۷
.....	توصیه‌های پیشروان دین در مورد استفاده از عمر	۲۲۰
.....	سؤال از عمر	۲۲۱
.....	دوران جوانی	۲۲۱
.....	چهل سالگی	۲۲۲
.....	۷- اعتماد، توکل و حسن ظنّ به خدا	۲۲۴
.....	اعتماد به خدا در امر روزی‌رسانی	۲۲۶
.....	داستان زیبایی از روزی‌رسانی خداوند	۲۲۶
.....	توکل یعنی چه؟	۲۲۸
.....	توکل نشانه مؤمنن راستین	۲۲۹
.....	توکل بر خدا مانع سلطه شیطان	۲۳۰
.....	توکل بر خداوند کفایت از هر چیز می‌کند	۲۳۰
.....	ابراهیم خلیل و توکل بر خداوند	۲۳۱
.....	شعری زیبا	۲۳۳
.....	جریان حضرت یوسف علیه السلام	۲۳۴

- ۲۳۶ حسن ظنّ به خداوند
- ۲۳۸ حسن ظنّ به خدا هنگام مرگ
- ۲۳۹ ۸- شش گام تا بهشت برین
- ۲۴۰ رضوان چیست؟
- ۲۴۲ نخستین گام ترقی و تکامل
- ۲۴۲ عبادت زیربنای رسالت
- ۲۴۳ ۲۴- برد عبادت
- ۲۳۴ رضای به عنای الهی
- ۲۴۴ نشانه مؤمن
- ۲۴۵ ارکان ایمان
- ۲۴۶ رضایت امام صادق علیه السلام به قسای الهی در مرگ اسماعیل
- ۲۴۸ دوستی و دشمنی برای خدا
- ۲۴۹ خودآزمایی
- ۲۵۱ انصاف با مردم
- ۲۵۲ سایه نشینان عرش خدا
- ۲۵۳ بهترین اعمال
- ۲۵۳ علامت ایمان
- ۲۵۳ برخورد تربیتی
- ۲۵۴ دوری از خشم
- ۲۵۵ از نشانه های پرهیزگاران
- ۲۵۶ برتر از کظم غیظ
- ۲۵۶ سیره امام چهارم علیه السلام در عفو و احسان

۲۵۷	نمونه دیگر
۲۵۸	پرهیز از هوای نفس
۲۵۸	پیروی از هوس و بازماندن از راه حق
۲۵۸	مخالفت هوای نفس و پاداش بهشت
۲۶۱	۹- کشتی دنیا و توشه آخرت
۲۶۲	تشبیهاتی از دنیا
۲۶۲	دنیا یا مار سمی
۲۶۳	دنیا و آب شور دریا
۲۶۳	دنیا و سایه رخسار
۲۶۴	دریای عمیق
۲۶۴	کشتی اهل بیت
۲۶۵	سبک بار باش
۲۶۷	گردنه چیست؟
۲۶۸	سبک بال و سبک بار از گردنه عبور باید کرد
۲۶۸	سبک بال چون سلمان
۲۶۹	توشه سفر
۲۷۰	امام سجاد علیه السلام و گریه برای زاد و توشه آخرت
۲۷۳	توصیه برای تهیه و تدارک توشه
۲۷۳	سفارش امام مجتبی علیه السلام
۲۷۴	بهترین توشه
۲۷۵	عمل را خالص کن
۲۷۶	اخلاص چیست؟

- ۲۷۷ مخلص کیست؟
- ۲۷۷ حضرت موسی علیه السلام و اخلاص
- ۲۷۸ آثار اخلاص
- ۲۷۸ الف) عدم سلطه شیطان
- ۲۷۹ ب) دریافت حکمت
- ۲۷۹ ج) پاداش بهشت
- ۲۸۰ ۱۰- دانش اندوزی
- ۲۸۱ ارزش علم از منظر قرآن کریم
- ۲۸۲ روایات اسلامی و ارزش علم
- ۲۸۲ حدیثی زیبا
- ۲۸۴ لزوم تجلیل از علما
- ۲۸۴ برتری عالم بر شهید
- ۲۸۴ اگر مردم ارزش علم را بدانند
- ۲۸۵ تجلیل امام هادی علیه السلام از عالم دینی
- ۲۸۹ منابع و مآخذ

پیش‌گفتار

بدترین بلا و گرفتاری برای انسان، قساوت قلب و دل‌مردگی است. دل‌مردگی، انسانیت را از انسان سلب نموده، او را در ردیف حیوانات قرار می‌دهد.

انسان دل‌مرده، مصداق **أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ**^۱ «آنان همچون چهارپایانند، بلکه گمراه‌ترند» می‌شود.

در روایت است که امام باقر علیه السلام فرمود: **إِنَّ اللَّهَ عُقُوبَاتٍ فِي الْقُلُوبِ وَالْأَبْدَانِ؛ ضَنْكُ فِي الْمَعِيشَةِ وَوَهْنٌ فِي الْعِبَادَةِ وَمَا ضَرَبَ عَبْدٌ بِعُقُوبَةٍ أَكْبَرُ مِنْ قَسْوَةِ الْقَلْبِ**^۲؛ خداوند بندگانش را به اموری در جسم و جانسان عقوبت می‌کند، مثل تنگی و سختی در معیشت، سستی در عبادت (و امور دیگر)؛ ولی برای یک انسان، هیچ عقوبتی بالاتر از قساوت قلب نیست.

قرآن کریم نیز می‌فرماید: **... قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ**^۳ «وای بر کسانی که قلب‌هایشان قسی شده و از ذکر خدا غافل هستند، اینان در گمراهی آشکار می‌باشند».

۲. تحف العقول، ص ۲۹۶.

۱. سوره اعراف، آیه ۱۷۹.

۳. سوره زمر، آیه ۲۲.

کسی که دل مردگی پیدا می‌کند، از فطرت الهی خود منحرف شده، اخلاق و صفات انسانی خویش را از دست می‌دهد، آلوده به خوی و صفات حیوانی می‌گردد؛ در شهوت‌رانی از خوک، در درندگی از گرگ، و در مسائل مختلف از حیوانات نیز پیشی می‌گیرد.

جرم و جنایاتی که امروزه در دنیا صورت می‌گیرد، خونریزی‌هایی که انجام می‌شود، کشتار جمعی و شکنجه‌های قرون وسطایی، بی‌عدالتی‌ها، بی‌کاری‌هایی که روز به روز گسترش پیدا می‌کند، همه و همه از ناخوبی‌های دل‌مرده‌ای است که بر اثر قساوت قلب، خوی حیوانی پیدا کرده‌اند.

ابزار مصونیت از دل‌مردگی

انسان برای اینکه دچار چنین حالتی نشود، خاطر بزرگ قساوت قلب، دامن‌گیرش نگردد، باید از ابزارهای لازم استفاده کند. ابزار مبارزه با قساوت قلب و دل‌مردگی و نجات از صفات و خوی حیوانی، گوناگون است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱ - عقل

بهترین ابزار شناخت و تشخیص راه حق از باطل، سعادت از شقاوت، هدایت از ضلالت، عقل است که خداوند در اختیار بشر قرار داده است. عقل، تنها امتیاز انسان بر حیوانات است. عقل، ملاک و مدار تکلیف است.

عقل، معیار ثواب و عقاب و پاداش و کیفر است.

در روایت است که خداوند وقتی عقل را آفرید، او را مورد آزمایش قرار داد؛ آن‌گاه فرمود: «وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ وَلَا أَكْمَلْتُكَ إِلَّا فِيمَنْ أَحَبُّ أَمَّا إِلَيَّ إِيَّاكَ أَمْرٌ وَإِيَّاكَ أَنْهَى وَإِيَّاكَ أَعاقِبُ وَإِيَّاكَ أَثِيبُ»؛^۱ به عزت و جلالم سوگند! چیزی را خلق نکردم که از تو محبوب‌تر نزد من باشد، و تو را در کسی کامل نمی‌کنم مگر آن‌کس که دوستش دارم. هرآینه به وسیله تو امر و نهی می‌کنم و به وسیله تو ثواب و عقاب می‌کنم.

عقل، عامل بندگی خدا

عقل سالم، انسان را به بندگی خدا و پرستش حق دعوت می‌کند. ممکن نیست کسی از عقل پیروی کند و بنده صالح و شایسته خدا نگردد.

امام صادق علیه السلام در توصیف عقل چنین فرمود: «مَا عَصِدَ بِهِ الرَّحْمَنُ وَاکْتَسَبَ بِهِ الْجَنَانَ»؛^۲ به وسیله عقل، خدا بندگی می‌شود و بهشت به دست می‌آید.

کاربرد عقل

قدرت تشخیص و کاربرد عقل به اندازه‌ای است که کیفر و عقوبت افراد به اندازه عقل آنان است.

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: خداوند به حضرت موسی علیه السلام وحی فرستاد

و فرمود: «أَنَا أُوْخِذُ عِبَادِي عَلَى قَدْرِ مَا أَعْطَيْتُهُمْ مِنَ الْعَقْلِ»؛^۱ من بندگان را به اندازه عقلی که به آنها داده‌ام، مورد بازخواست قرار خواهم داد. امروزه هم در هیچ محکمه‌ای در محاکم قضایی دنیا، فرد مجنون و دیوانه مورد مؤاخذه و کیفر قرار نمی‌گیرد.

پس اولین عامل و ابزار، برای دوری از صفات حیوانی و نجات ورهایی از قساوت قلب، به کارگیری عقل و پیروی از آن است.

۲ - پیروی از انبیا و اولیا

از آنجا که عقل با تمام ارزش والا و کارایی که دارد، گاهی مغلوب شهوات و هواهای نفسانی واقع می‌شود، همان‌گونه که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «وَكَمْ مِنْ عَقْلٍ أَسِيرٍ عِنْدَ هَوَى الْفَسَادِ»؛^۲ چه بسیار است که عقل، اسیر هوای نفس می‌شود و هوئی بر او حاکم می‌گردد. و عقل کارایی خود را از دست می‌دهد و قوه تشخیص عقل ناچیز می‌گردد. عدالت ابزار دیگری برای هدایت انسان و نجات از خوی حیوانی و دل‌مردگی و قساوت قلب در اختیار او قرار داده است؛ و آن عبارت است از وجود انبیای بزرگ و سفیران هدایت؛ کسانی که خود هم از عقل کامل برخوردار و هم از وحی الهی سرشارند.

امام کاظم علیه السلام فرمود: «إِنَّ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجَّتَيْنِ حُجَّةَ ظَاهِرَةٍ وَ حُجَّةَ بَاطِنَةٍ فَأَمَّا الظَّاهِرَةُ فَالرُّسُلُ وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْأَئِمَّةُ علیهم السلام وَأَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالْعُقُولُ»؛^۳

برای خدا بر بندگان دو نوع حجت وجود دارد: حجتی ظاهر و آشکار و حجتی پنهان. اما ظاهر آن، پس عبارت است از رسولان و انبیا و ائمه علیهم‌السلام، اما پنهان آن، عبارت است از عقل‌ها.

رسالت انبیا

رسالت انبیا علیهم‌السلام بیشتر برای شکوفا کردن فطرت، و به کار انداختن عقل و اندیشه انسان‌هاست.

امیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: «قَبِعَتْ فِيهِمْ رُسُلَهُ وَ وَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ لِيَسْتَأْذُوهُمْ مِنْ فِطْرَتِهِ وَيُذَكِّرُوهُمْ مَنْسِي نِعْمَتِهِ وَيَحْتَجُّوا عَلَيْهِمْ بِالتَّبْلِيغِ وَيُثِيرُوا لَهُمْ دَفَائِنَ الْعُلُوفِ...»^۱ پیامبرانش را در میان آنها مبعوث کرد و رسولان خود را پی در پی از سوی آنان فرستاد تا پیمان فطرت را از آنها مطالبه کنند و نعمت‌های فراموش شده‌ای را به آنان یادآوری نمایند و با ابلاغ دستورات او، حجت را بر آنها تمام کنند و مانع‌های پنهانی عقل‌ها را برای آنها آشکار سازند.

۳ - تفکر و اندیشه

ابزار دیگری که می‌شود از آن، جهت مصون ماندن از کوردلی و دل‌مردگی استفاده کرد، و به سبب آن در مسیر انسانیت به پیش رفت، تفکر و اندیشه است. فکر نه تنها انسان را از خطر دل‌مردگی حفظ می‌کند؛ بلکه دل‌های مستعد را زنده و روشن می‌سازد.

امام مجتبیٰ (علیه السلام) می فرماید: «عَلَيْكُمْ بِالتَّفَكُّرِ فَإِنَّهُ حَيَاةُ قَلْبِ الْبَصِيرِ وَمَقَاتِيحُ أَبْوَابِ الْحِكْمَةِ»؛^۱ بر شما باد به اندیشه کردن؛ زیرا اندیشه و فکر موجب زنده شدن دل آگاه و کلید درهای حکمت است. با فکر است که درهای حکمت به روی انسان گشوده می گردد.

گناه نتیجه عدم تفکر

یکی از عوامل آلودگی به گناه، عدم فکر و اندیشه است. اگر افراد گناه کار و آلوده، سرانجام گناه، زشتی گناه، کیفر و عقوبت گناه را فکر کنند، چه وقت حاضر می شوند تن به گناه و معصیت بدهند؟!

قرآن کریم یکی از بزرگترین دوزخیان را نداشتن تفکر و تعقل ذکر کرده و می فرماید: «وَقَالُوا لَنْ نَمُوتَ أَوْ نَكُونُ لَكُمْ عِقْلًا فَرَسُوا حَتَّىٰ هُكِّنُوا بِالسَّعِيرِ»؛^۲ اگر ما گوش شنوا داشتیم و تفکر و تعقل می نمودیم، هرگز از دوزخیان نبودیم.

بی فکری، عامل جرم و جنایت

کسانی که دست به جرم و جنایت می زنند، اگر نتیجه ظلم و سرانجام آن را بیاندیشند، هرگز به ظلم و جنایت اقدام نمی کنند.

امیرالمؤمنین (علیه السلام) می فرماید: به خدا سوگند! اگر بدنم را در غل و زنجیر کنند و برهنه از شب تا به صبح روی تیغ ها و خارهای مگیلان بکشانند، برای من خوش تر از آن است که روز قیامت، خدا و رسولش را ملاقات کنم، در حالی که به بعضی از بندگان او ظلمی کرده باشم.^۳

۲. سوره ملک، آیه ۱۰.

۱. بحار الانوار، ج ۸۷، ص ۱۱۵.

۳. نهج البلاغه، حکمت ۲۲۴.

اگر کسانی که مبتلا به موادّ خانمان‌سوز مخدّر می‌شوند، اوّل فکر چنین روزگاری را می‌کردند، هرگز به چنین سرنوشتی دچار نمی‌شدند. اگر افرادی که به خاطر دنیا، ثروت، مقام و منصب، دست به جرم و جنایت می‌زنند، پایان کار و بی اعتباری دنیا و مقام‌ها و منصب‌های آن را اندیشه کنند، قطعاً خود را گرفتار جرم و جنایت نمی‌نمایند.

در روایت است که از امام صادق (ع) سؤال شد که منظور از این سخن رسول خدا (ص) چیست که فرموده است: یک ساعت فکر کردن، از یک شب عبادت و شب زنده‌داری برتر است؟ فرمود: «يَمْرُ بِالْخَيْرَةِ أَوْ بِالذَّارِ فَيَقُولُ أَئِنَّ سَائِرَ أَئِنَّ يَأْتُوكِ مَا لَكَ لَا تَتَكَلَّمِينَ؟»^۱ هنگامی که از کنار ویرانه‌ای یا خانه‌ای که از ساکنان آن خبری نیست، می‌گذرد، می‌گوید: ساکنان تو کجا رفتند؟ بنیان‌گذاران تو چه شدند؟ چرا سخن نمی‌گویی؟

بنابراین فکر و اندیشه نیز ابزار و عامل بسیار مهمی است برای جلوگیری از انحراف و آلوده شدن به انواع فسادها، ظلم‌ها، صفات حیوانی و دل‌مردگی.

۴ - مطالعه و سیر در تاریخ

مطالعه تاریخ گذشتگان و سیری در سرنوشت و پایان کار ستمگران و فاسدان، و نیز زندگی پاکان و نیکان، درس آموز است. هم باید از سرنوشت ستمگران و آلوده‌دامنان عبرت گرفت که سرانجام آنها به کجا

۱. کافی، ج ۲، ص ۵۴؛ مشکاة الانوار، ص ۳۷.

فرعون‌ها و فرزندان فرعون‌ها (مثل ولید بن ریان فرعون زمان حضرت یوسف علیه السلام و ولید بن مصعب فرعون زمان حضرت موسی علیه السلام)^۱ کجا رفتند اصحاب الرّسّ (حاکمان زمان شعیب پیامبر که بت پرست بودند)^۲ کسانی که انبیا را به قتل رساندند، سنّت پیامبران را خاموش و روش ستمگران را زنده کردند، کسانی که لشکرها مهیا ساخته، هزاران نفر را شکست دادند، ارتش‌هایی سامان دادند، شهرهایی بنا کردند، اینها کجا رفتند؟

به هر حال، مطالعه و سیر در سرنوشت ستمگران و مفسدان، درس بزرگی است و می‌تواند جلوی بسیاری از تیرگی‌های دل و خطرات جرم و جنایت را بگیرد.

سرنوشت و پایان کار خانم تاج الملوک

روزی و روزگاری خاندان پهلوی در این کشور اسلامی چه قدرت و شوکت و عظمت ظاهری داشتند، اما سرانجام آنها چه شد، و به چه ذلّت و خواری افتادند؟ این نتیجه ظلم و فساد است.

خانم تاج الملوک که زن رضاشاه قلدر بود و مادر محمدرضا شاه، پایان عمرش در بیمارستان مرکزی نیویورک مرد، هیچ‌کدام از بچه‌هایش حاضر نشدند هزینه بیمارستان و کفن و دفن او را پرداخت کنند، پس از دو ماه شهرداری نیویورک این جنازه را از بیمارستان گرفت و همراه جنازه‌هایی که طی یک هفته از ولگردها، معتادان و کسانی که در حاشیه

خیابان‌ها یا پارک‌ها مرده بودند و آن‌ها را جمع‌آوری کرده بود، در یک گور دسته‌جمعی بدون غسل و کفن و نماز به خاک سپرد.^۱ آیا اینها درس نیست؟

۵ - حکمت و موعظه

یکی از بهترین ابزارها و اثربخش‌ترین داروها برای درمان قساوت قلب و دل‌مردگی، و مصونیت از ظلم، فساد، آلودگی و ... استفاده از موعظه، حکمت و پند و اندرز است.

موعظه و سخن حکیمانه، مثل باران بهاری که زمین مرده را زنده می‌سازد، دل‌های مرده را زنده و روشن می‌سازد.

سخنی هم از عیسی مسیح و هم از امامان حکیم نقل شده است که پس از توصیه به ارتباط با علما و دانشمندان، چنین گفته‌اند: «فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُخَيِّي الْقُلُوبَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُخَيِّي الْأَرْضَ بِرِائِلِ السَّمَاءِ»؛^۲ خداوند عز و جل دل‌ها را به نور حکمت زنده می‌سازد، همان‌گونه که باران تند (بهاری) زمین مرده را زنده می‌سازد.

در آیات قرآن کریم و روایات معصومین (علیهم‌السلام)، دو تعبیر و دو واژه دیده می‌شود که در جهت ساختار تربیتی انسان بسیار مؤثر است و فراوان هم به کار رفته است: یکی واژه "حکمت" است و دیگری واژه "موعظه".

در سوره مبارکه نحل می‌خوانیم که خداوند به پیامبرش دستور می‌دهد: «أُذِعْ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ»؛^۱ با حکمت و اندرز نیکو (مردم را) به سوی پروردگارت دعوت کن.

یعنی بهترین عامل و ابزاری که دل‌های مردم را آماده پذیرش حق می‌کند، همین حکمت و موعظه است.

“حکمت” منطقی است بر اساس استدلال صحیح و برهان محکم.

و “موعظه” سخنی است همراه با عاطفه و خیرخواهی.

در حقیقت، حکمت از بعد عقلی و منطقی، و موعظه از بعد عاطفی انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، و در برابر حق و ارزش‌های والای انسانی، خاضع و خاشع می‌سازد. انسان را از ظلم، فساد، گناه و آلودگی حفظ می‌کنند.

خداوند تبارک و تعالی که خود خالق انسان است و هم صلاح و فساد انسان را می‌داند و هم خیر و صلاح او را می‌خواهد، علاوه بر اینکه خود حکمت‌های ارزشمند و موعظه‌های دل‌نشین در اختیار انسان قرار داده است، سفیرانی با توشه حکمت و موعظه به سوی بشر فرستاده است. کتاب‌های حکمت و موعظه؛ مخصوصاً قرآن کریم که بهترین کتاب موعظه است؛ «قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ»^۲ به سوی انسان نازل کرده است.

۱. سوره نحل، آیه ۱۲۵. ۲. سوره یونس، آیه ۵۷. ۳. سوره نحل، آیه ۱۲۵.

علاوه بر اینها، سخنان حکیمانه و مواعظ ارزشمندی از حکیمان تاریخ، به عنوان درس زندگی در قرآن کریم یادآور شده است.

پیامبر اسلام و ائمه طاهرين (علیهم السلام) نیز که خود بهترین حکیمان و ارزشمندترین واعظان هستند، نه تنها خود سخنان حکیمانه و مواعظ تأثیرگذار از خود به یادگار گذاشته‌اند، سخنانی از دیگر حکیمان و مواعظی از دیگر موعظه‌کنندگان نیز نقل کرده‌اند.

یکی از این حکیمان که سخنان بسیار ارزشمند دارد، جناب "لقمان حکیم" است که هم در قرآن کریم و هم در سخنان معصومین (علیهم السلام)، کلمات ارزشمندی از او نقل شده است.

کتاب حاضر، شرح کلمات و حکمت‌های جناب لقمان است که در دو بخش آمده است:

بخش اول: شرح حکمت‌هایی است که در قرآن کریم آمده است.

بخش دوم: شرح برخی از حکمت‌هایی است که در روایات ذکر شده است.

نکاتی پیرامون کتاب

۱- گرچه پیرامون مواعظ و حکمت‌های لقمان، کتاب‌هایی به رشته تألیف درآمده است؛ اما در کتاب حاضر اولاً سعی شده است از مباحث تکراری خودداری شود. ثانیاً به نکاتی پرداخته شود که بیشتر جنبه تربیتی و اخلاقی داشته باشد.

۲- حکمت‌های جناب لقمان بسیار فراوان است، حتی برخی از افراد

با جمع‌آوری آنها، کتاب مستقلی را (بدون شرح و تفسیر) تألیف نموده‌اند.

در این کتاب، از میان همه آنها، حکمت‌های جناب لقمان در قرآن و ده حکمت از روایات گزینش شده و مورد شرح و بحث قرار گرفته است.

۳- در ترجمه آیات شریفه قرآن، از ترجمه حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی استفاده شده، و روایات معصومین علیهم‌السلام به صورت آزاد ترجمه شده است.

۴- حکمت‌هایی که دارای فقرات متعدد است، هر فقره آن به صورت یک بحث مستقل مورد بحث قرار گرفته است.

۵- بیشتر این مباحث، اول به ضرورت سخنرانی در بین مردم طرح شده، سپس با بررسی و تحقیق مجدد تدوین و به رشته تحریر درآمده است.

امیدوارم این کتاب مورد قبول درگاه الهی قرار گرفته و برای عزیزانی که مورد مطالعه قرار می‌دهند، قابل استفاده باشد. ضمناً از هر گونه انتقاد و پیشنهاد سازنده مطالعه کنندگان این مجموعه به گرمی استقبال می‌شود.

قم - علی اکبر صمدی یزدی

بهار ۱۳۹۱